

K.:

Okrog ustave.

Ustavotvorna skupščina se je odgodila. Besedo ima za nekaj časa ustavni odbor. Kar nam prinese skupščina na temelju debate v odboru, bo v glavnem veljalo za smernico našega notranjega razvoja za znatno vrsto let.

Zajedno z debato v skupščini in odboru se nadaljuje debata po časopisu. Besede, besede, besede... Vse kar frči naokrog, centralizem, unitarizem, avtonomija, federalizem, samouprava. Toda malokje najdeš razpravo, kakšen pomen leži v teh nazivih in ali si celo včasih ne nasprotujemo ob njih, dasi smo v stvari istega mnenja?

Za primero vzemimo g. Lončarja članek v «Naših zapiskih» (št. I., XIII., 1921.) z naslovom «Slovenci in jugoslovanstvo» in g. Žerjava članek «Centralizem» v «Domovini» od 26. junija 1920.

G. Lončar pravi: «Centralni parlament in centralna vlada naj obsegata področja, ki so vsej državi neobhodno skupna, a glede ostalih samo okvirno zakonodajstvo, čigar podrobna izvršitev naj pripada pokrajinskim avtonomijam. To je avtonomistično stališče, ki je sredina med centralizmom in federalizmom. V podrobnostih so lahko razlike, kakor n. pr. *glede števila pokrajin in njih kompetence.*»

Ali je v tej definiciji več jasnosti nego v kateremkoli polemičnem časopisnem članku?

G. Žerjav pa je mnogo pred volitvami povedal program demokratske ureditve unitarične države in opredelil politični «centralizem», ki nima ničesar skupnega z neko drugo vrsto «centralizma» v upravi:

«Naš program za ustavotvorno skupščino se že končno kristalizira. Najvažnejše je vprašanje: 1.) *centralizem ali dekoncentracija*, 2.) *centralizem ali avtonomija*, 3.) *centralizem ali federalizem?*»

1.) Lajiku je centralizem ono stremljenje, ki želi, da potne liste izdaja minister notranjih del, orožne liste minister vojne, če ti treba vagonov, treba, da odloči ministrstvo saobračaja, rekurzi zaradi ukrepov carinarn gredo v Beograd, tudi nižje činovnike imenuje minister itd. Tak centralist ni pri nas nihče, pač pa smo v mnogih ministrstvih opazili, da vlečejo *vsako lapalijo nase*, potem pa niso sposobni, da delajo.

Tak centralizem je nesreča za državo: nesreča za centralo, ki si ne zna pomoči v tisočih aktih in nosi ves odij. Državnih upravnih instanc bodi *troje*: od zgoraj prihajajo direktive in strog nadzor, v sluč-

jih manje važnosti je upravna pot v II. instanci končana. Za enotnost skrbe upravne sodnije. Smo torej za razbremenitev Beograda v upravi (dekoncentracija).

2.) Drugim je centralizem sovražnik avtonomije (samouprave). Javna uprava je končno vse, kar dela vaški župan ali pa minister. Vendar se znaten njen del, ki se tiče predvsem krajevnih interesov, izroča samoupravi. Mi želimo zdravo in krepko občino. Male občine naj se za širše naloge družijo v veliko občino. Samoupravo imej za širše naloge krajevnega značaja okraj (okrug, župa) in pokrajina (dežela). Vse te enote imajo voljeno zastopstvo. Od samouprave pričakujemo veliko iniciative. Hočemo ji dati zdravo življenje z izključno pridelitvijo nekaterih davkov in pravico, na gotove druge nalagati prirez (doklade). V okviru pooblastila v ustavi in posebnih državnih zakonov dobi pokrajinski zbor tudi pravico zakonodaje.

Granico med samoupravnim in državnim delokrogom potegniti ni lahka stvar. To ve vsak, da je vojna uprava strogo državna stvar, skrb za javni red in varnost (to, kar vobče imenujemo «notranjo upravo»), tudi delavsko varstvo (socialna zakonodaja), trgovinske in carinarske zadeve seveda tudi. Narodno šolstvo (z učiteljski vred) smatramo mi za izključno državno zadevo. Skrb za vseučilišča je že sama po sebi naložena državi, medtem ko je glede srednjih in strokovnih šol možno vzporedno delo države in samouprave. Poleg uprave lastne imovine, odločitve o lastnih davkih in prirezih bo avtonomna uprava mogla sodelovati v zdravstveni upravi z osnovanjem bolnic in dobrodelnih zavodov, skrbeti za povzdigo poljedelstva, služeč se pomoči države, vzdrževala in gradila bo razna prometna sredstva, skrbela za trgovski promet. V okviru državnih zakonov bo urejevala način volitve v samoupravne odbore. V smeri socializacije bodo komune (od vasi do pokrajine) mogle mnogo storiti z ustanavljanjem lastnih podjetij.

Ze teh par primerov kaže, da smo branitelji krepke avtonomije. Le-ta naj dela roko v roki z državno upravo: Dualizem uprave naj se do čim največje mere odstrani. Zato treba, da je šef državnih uradov pokrajine obenem predsednik pokrajinskega odbora. V avtonomnih zadevah je vezan na sklepe tega odbora in ni izključeno, da se tudi v državnih zadevah avtonomnim odbornikom da posvetovalni glas pri gotovih gremijalnih sklepanjih. Podobno bo tudi v župi (okraju).

3.) Centralisti smo pa v tretjem zmislu te besede: Mi hočemo le eno vrhovno državno oblast, ki bodi odgovorna le enemu od ljudstva izbranemu zastopu. Ves državni delokrog se vodi izključno po direktivah centralne vlade, ki je imenovana od vladarja in odgovorna parlamentu. Ne dopuščamo, da bi se državni delokrog n. pr. v drugi instanci izročil deželnim odborom, ki se volijo od deželnih zborov in so vsled tega hočeš nočeš njim bolj odgovorni kakor osrednji vladi. Protičev načrt je v tem oziru usodna pogreška, ki de facto ni nič drugega kakor federalizem. Naša država za tako razdelitev moči ni primerna. Centrifugalne sile bi bile opasno ojačene, če bi deželni odbori prevzeli, četudi le v «prenešenem delokrogu» takozvano notranjo upravo, ki bi po znani tradiciji postala žrtev provinčnega strankarstva.

Odklanjamo vsako tako ureditev uprave, ki bi naravnost ali po ovin-kih vodila v federalizem.

V tem smislu torčej smo neizprosni *centralisti*.

Mnoge zanima razgraničenje žup in pokrajin. Pri tem nas ne sme voditi niti plemensko, niti historično stališče. Če pa odklanjamo, da bi granice pokrajin bile stare granice iz žalostne naše zgodovne, s tem ni še rečeno, da ignoriramo posledice, ki so tu nastale iz stoletnega sožitja. Gospodarski in prometni oziri naj odločajo pri razgraničenju, omalovaževati pa ne smemo nobenega činitelja socialnega življenja. Obseg pokrajin bodi tak, da se dobra državna in avtonomna uprava (ki mora biti opremljena s strokovnjaki vseh vrst) more uspešno obnesti. Za premajhen delokrog se kompliciran upravni aparat ne izplača, prevelikega pa ne zmaguje. Če nas bodo vodili pred vsem praktični vidiki, se bomo pri razgraničevanju pokrajin kmalu našli.» —

— Zdi se, da bistvene stvarne razlike med gg. Lončarjem in Žerjavom ni, zlasti če ni važna razlika v naziranjih «glede števila pokrajin in njih kompetenc». Ali se upravljamo sami ali ne, je v jedru odvisno od nas samih, od naše sposobnosti, ali bomo dovolj hitro razvili upravo in gospodarstvo pri sebi in ali bo stvarno *izkušena* inteligenca dobila premoč nad teorijo, za katero se skriva, kakor g. Lončar pravilno pravi, — stranka. «Sedanja generacija je korumpirana.» Kje je izhod? «Komur je mar narodne bodočnosti, ta se bo skušal sporazumeti s čim največ političnimi skupinami in ne bo oktroiral ustave z navadno večino», pravi g. Lončar. Ta stilizacija, običajnejša za dnevni list, ne zasluži posebne polemike ob znanih dogodkih, ki so vsak pozikrus sporazuma ab ovo onemogočili; *oni, ki jim je mar narodne bodočnosti*, so primorani držati se sklepov enotne večine, ne pa neenotne manjšine. V ostalem si prečitajmo še enkrat naš zadnji uvodnik o prvih borbah v ustavotvorni skupščini.

K' diskusiji o obliki ustave tvori načrt «Jugoslovanskega kluba» zanimiv donesek. Tu prvič podaja ta stranka svojo pozitivno izjavo: Šest historičnih pokrajin. Dve zbornici, politična in gospodarska. Popolno in okvirno zakonodavstvo.

Pokrajine imajo po tem načrtu *primarno legislativno kompetenco*. Vse, kar ni izrečno pridržano državni skupščini, spada v pokrajinski zakonodajni zbor. Poleg tega izpopolnjuje vsaka dežela zase okvirno zakonodavstvo s svojimi zakoni v sledečih zadevah: Prosveta, odnos med državo in cerkvijo, organizacija uprave in sodstva; socialna reforma, staleški posli, zdravstvo, osiguranje. Predsednik pokrajinske vlade je odgovoren v vseh «avtonomnih» stvareh pokrajinski skupščini, proti njihovim rešenjem ni priziva, razen na pokrajinsko upravno sodišče. Predsednik pokrajinske vlade stoji na čelu vse civilne državne uprave in je odgovoren ministrskemu svetu. Pokrajinska vlada postavlja, premešča in odpušča činovnike resorov, ki jih ona upravlja. V finančni upravi ima pokrajina vse nepridržane posle, ima svojo, od države ločeno svojino, pokrajinske davke, pokrajinsko trošarino in dolg, poleg državnih. Kompetenca šefa državne uprave v pokrajini je v bistvu kompetenca ministrskega predsednika. Po svojem položaju pa je ta šef

neodvisnejši nego ministrski predsednik, ker je prezentiran iz terno-predloga deželnega zbora in inamovibel. V konfliktu z državno upravo je sicer osebno odgovoren državnemu ministrskemu predsedniku, kot šef pokrajinske uprave pa se ž njim pravda!

Kratka navedba zadostuje za trditev, da gre tu za pod «avtonomi-stično» krinko skrit federalizem. Ta konstrukcija je nesprejemljiva ne le s stališča narodnega, t. j. državnega političnega edinstva, marveč tudi z najbolj materijalističnega interesa gospodarskega in prosvetnega življenja. Izvršitev tega ustavnega načrta bi značila za Slovenijo takšno breme, da bi javne dajatve pri nas bile največje ne samo v državi, marveč v Evropi sploh. Pri tem pomeni ta načrt še pokrajinsko upravno centralizacijo najostrejše vrste in smrt vsake samouprave.

Politične stranke so nositeljice idej, ali vsaj njene izvrševalke. Kako se ostra pokrajinska avtonomija izvršuje, kakšni so narodno-politični, kulturni in gospodarski njeni uspehi, smo na primeru «vojvodine Kranjske» že videli.

Sedanja ustavna debata vkljub navidezni jalovosti ni brez uspehov. Uči nas primerjati in budi spomine. «Avtonomije», samouprave v smislu, da moramo svoje stvari *sami upravljati*, nas pa ne bo naučila. Ustava naj nam dá šele *priliko* za samoupravo. Kako jo bomo izvrševali — to je na drugem listu.

ANDREJ DRUŠKOVIC:

Delavsko vprašanje v naši socialni zakonodaji.

V osvobojenih pokrajinah naše kraljevine veljata še avstrijski in madžarski obrtni red, ki vsebujeta glede zaščite delavcev določila o sanitetnih razmerah v delavnih prostorih, o obrambi delavstva pred nezgodami, ki mu prete od strojev, nadalje določila o odmorih, o počitku ob nedeljah in praznikih, o obveznosti delodajalca, da delavcem nudi priliko do strokovne izobrazbe v posebnih strokovnih šolah, o izplačevanju mezd, o delavskih knjižicah, izpričevalih in delovnem redu. Nadalje se bavi precej natanko z mladoletnimi in ženskimi delavci in jih brani pred izkoriščanjem. Določila obrtnege reda o delavskem zavarovanju se izpremene z novim zakonskim načrtom, o katerem govorimo nižje. Zadnji del obrtnege reda se bavi z regulacijo delavskega združništva.

Za bivšo Srbijo velja zakon o radnjama od junija 1910., ki pa še ni v praksi popolnoma izveden. Krive so pač vojne, v katerih se je nahajala Srbija skoraj nepretrgoma od leta 1911. dalje. V splošnem je zakon o radnjama kopija bivšega avstrijskega obrtnege reda, kar se tiče določb o sanitetnih in varnostnih razmerah v obratnih prostorih, o mladostnih in ženskih delavcih in njih zaščiti. Posebno intenzivno se peča z obrtnimi «esnafii», to je zadrugami podjetnikov po posameznih

obrnih strokah, ki so v Srbiji, v domovini zadruga, jako razviti, in iz katere predstavlja obrtniška komora najvišjo instanco. Kakor avstrijski, pozna tudi srbski obrtni red državno nadzorstvo, namreč v obliki obrtnega nadzornika.

Z uredbo o osemurnem delavniku iz leta 1919. je naša država popravila zaostanek izza časa pred vojno jako liberalno, kakor se je to zgodilo že prej v zapadnih evropskih državah, in priznala industrijskemu in obrtnemu delavstvu pravico do osemurnega delavnika. Slučaji, v katerih je delodajalcu dovoljeno prekoračenje osmih ur, so točno označeni in navezani na dovoljenje obrtnega nadzornika. Omeniti bi bilo, da se uredba še ne nanaša na poljedelske in hišne delavce (posle), kakor je to uvedeno v Franciji, Angliji; Nemčiji in Avstriji.

Z dosedaj očitano legislativo smo dosegli približno one socialno-politične uredbe, ki so veljale v zapadnoevropskih državah pred vojno. Socialno gibanje, ki ga je porodila svetovna vojna, je našemu delavstvu dalo posebno ministrstvo za socialno politiko. Dva njegova oddelka, za zaščito delavstva in za delavsko zavarovanje, sta posvečena študiju in regulaciji delavskih vprašanj. Nadalje sta izdelana in v ministrskem svetu sprejeta zakonska načrta o delavskih poverjenikih in delavskih komorah po vzorcih v zapadnoevropskih državah. Ta dva zakona priznavata popolno enakopravnost delavca z delodajalcem. Institucija delavskih poverjenikov, ki naj bodo državno privilegirani delavski zastopniki v konkretnem obratu napram delodajalcu in v slučaju spora med obema poklicani posredovalci, se je v državah, kjer velja, izkazala za izvrsten ventil proti izbruhu nezadovoljnosti delavcev. V rokah inteligentnega in poštenega delavca je to mesto i najbolj protitež proti demagoški strankarski agitaciji, pa tudi sili delodajalca, da se stavi v lojalno razmerje do svojega delavstva. Delavski poverjenik posreduje pri kolektivnih delavskih pogodbah, posreduje med delodajalcem in delavstvom v mezdnih sporih, ima besedo pri določitvi akordnih tarifov, povprečnega in minimalnega zaslужka, odobri poslovni red, pazi, da se izvršujejo v obratu vsi predpisi obrtnega reda in naznanja vsak nedostatek poklicanim državnim faktorjem, nadziruje disciplino med delavstvom in se ima pritegniti, če namerava delodajalec odpust delavca. Poverjenik je poklicani nadzorni organ pri upravi delavskih blagotvornih ustanov, kakor delavskih blagajn in konzumov. Slednjič imajo poverjeniški obrati, ki zaposlujejo več kot 30 delavcev, pravico, da pošljejo zastopnika v upravni odbor in da zahtevajo od podjetnika vpogled v bilanco podjetja. Delavskim poverjenikom stoji ob strani okrožni delavski nadzornik, ki ima v inspekciji rada v ministrstvu socialne politike svojo najvišjo instanco. Ustanovo delavskih poverjenikov izpopolnjuje institucija delavskih zbornic z današnje pokrajine, ki imajo napram ministrstvu socialne politike isto vlogo, kakor jo ima trgovska in obrtna zbornica napram ministrstvu trgovine in industrije, to je *posvetovalno*. Delavske zbornice sodelujejo pri gospodarski in posebno socialno-politični zakonodaji, imajo v stalni evidenci mezdne in gospodarske razmere delavstva v svojem območju, stoje ob strani državni upravi, pri posredovanju v slučaju mezdnih gibanj in

štrajkov. Njih posebni pomen obstoja pa v tem, da podpirajo z zasebno inicijativo državo v njenem stremljenju, da reši delavsko vprašanje s tem, da povzdigne gospodarski, moralni in intelektualni nivo delavstva do one stopinje, da se delavec neha čutiti proletarca. Delavske komore so pravne osebe z avtonomijo, ki stoje pod nadzorstvom poverjeništvu za socialno skrb in ministrstva socialne politike. Oba, poverjeništvu in ministrstvo, morata vprašati komore vsakokrat za njihovo mnenje, preden predložita zakonski načrt socialno-političnega vprašanja skupščini v razpravo in odločitev. Komore imajo svoj biro pod vodstvom tajnika-uradnika, ki jamči za nadstrankarsko poslovanje komore.

Oba zakonska načrta imata tudi natančni volilni red in statut ustanove poverjenikov in komor.

Dosedaj očrtana zakonodaja daje delavstvu jamstvo, da zadovolji upravičene mezдне zahteve in si pribori v okviru možnosti kar najboljše gnotne življenjske pogoje. S tem, da mu državna uprava stavi na razpolago svojo avtoriteto in svoje pripomočke do čim najvišjega kulturnega razvitka, je dana možnost, da se izbriše iz komunističnega programa krilatica o «zlorabljenem» delavcu, vsaj dokler je zdrav, sposoben za delo, in se kretajo produkcijske razmere narodnega gospodarstva v normalnem tiru. Pa tudi za bolnega, matorega, za delo nesposobnega in nezaposlenega delavca bo država pozneje morala poskrbeti v meri, ki ne bo zaostajala za zakonodajo v najnaprednejših državah. Za sedaj ima pripravljen zakonski načrt za zavarovanje proti boleznim in nezgodam. Načrt predvideva zavarovalno dolžnost za vsakega, ki daje svojo delovno moč v najem, torej tudi učence, domače delavce in one, ki so zaposleni v domači industriji. Ta obveznost ne velja za poljedelske delavce in posle, ki so samo začasno najeti za vrtnarska in poljedelska dela, in niso stalno na delu v poljedelskih in industrijskih podjetjih. Velja pa tudi za bolniško zavarovanje duševnih delavcev, ki zaslужijo manj kot 1000 dinarjev mesečno, v privatni službi, todā ne za njihovo zavarovanje proti nezgodam. Državni nameščenci so izvzeti od te obveze.

Naloga delodajalca je, da prijavi okrožnemu uradu za zavarovanje delavce in mu naznani vsako tozadevno spremembo. Kot podlaga za prinos k zavarovanju se vzame čista plača, v katero je všteti tudi plača v naturi.

Prinos k osiguranju znaša na teden 30 do 50 % čiste dnevne mezde. Središnji urad odredi postotek. V slučaju izplačanja prigoljufane zdravniške podpore jamči okrožnemu uradu delodajalec solidarno z delavcem za nastalo škodo.

Glede zavarovanja proti nezgodam razporedi Središnji urad za zavarovanje podjetja po razredih opasnosti in določi odstotne prispevke.

Prispevki so razdeljeni sledeče:

Za zavarovanje proti boleznim plača delavec 50 %, delodajalec 50 % prispevka;

za zavarovanje proti nezgodam plača ves prispevek delodajalec sam, ne da bi smel zato delavcu kaj odbiti od plače. Pač pa ima okrožni

urad pravico odtegniti od delavčevega zasluzka prispevek, če ga ni mogoče izterjati upravnim potom od delodajalca. Solidarno jamči za prispevke tudi delodajalčev zakonski drug.

Podpore znašajo v slučaju bolezni:

do 26 tednov brezplačen zdravnik, lekarna z vsemi sanitetnimi pripomočki, hranarina v znesku dveh tretjin dnevne mezde; v slučaju poroda do 26 tednov brezplačna pomoč babice, 4 tedne pred porodom in 6 tednov po porodu tričetrtinska dnevna mezda, 14kratna dnevna mezda za opremo novorojenega, nadalje pripada doječi materi dnevna podpora do 3 dinarjev, če ne doji, pa isti prispevek za hrano dojenčka.

V slučaju smrti zavarovanca se izplača zaostali rodbini kot pogrebna 30kratna dnevna mezda.

Kdor si je svojevoljno nakopal bolezen in kdor zavlačuje po lastni krivdi ozdravljenje, izgubi hranarino.

Zavarovanec, ki ga zdravnik pošlje v bolnico, dobi hrano in natura, njegova rodbina pa polovico hranarine.

Pravico do podpore si pridobi delavec z dnevom, ko je stopil v delo. Tudi po izstopu iz dela ima delavec pravico na pomoč zavarovanja v slučaju bolezni, in sicer za tri tedne, če je bil šest mesecev zavarovan in živi v naši državi. V slučaju vojaške vežbe obdrži svoje pravice, kakor da je bil na delu, in tudi, če je delavec vpoklican v vojsko, se pravice njegove rodbine ne izpremenijo. V slučaju nezgode naj podpora delavca in njegovo rodbino odškoduje za vso škodo, ki mu je nastala vsled nezgode ali smrti; vsled nezgode, če se je ta zgodila ali pri poklicnem delu samem, ali pri drugem delu, ki ga je opravljal po nalogu delodajalca, ali na njegovem potu na delo.

Podpora je sledeča:

Brezplačna zdravniška pomoč, brezplačna lekarna, hranarina do desetih tednov kakor v slučaju bolezni, ter renta za ves čas, ko traja nesposobnost za delo, in sicer polna mezda v slučaju popolne nesposobnosti, v slučaju nepopolne sorazmerno manj.

Če je smrt delavca posledica nezgode, se izplača rodbini pogrebna kakor v slučaju smrti vsled bolezni in renta v sledečih razmerjih:

za moža, oziroma ženo ena tretjina čistega letnega zasluzka, za zaostale otroke, zakonske in nezakonske, do njih 16. leta ena četrtina čistega zasluzka umrlega, za otroke-sirote ena tretjina.

Starši in stari starši, sestre in brati, ki so živeli ob stroških umrlega, dobivajo eno tretjino čistega letnega zasluzka.

Če se preseli nosilec rente v inozemstvo, mora dobiti odpravnino.

Inozemci so deležni zavarovanja, če obstoji reciprociteta med njihovo domovino in našo kraljevino.

Če je delodajalec z brezbriznostjo ali zlobno zakrivil delavčevo nezgodo, ima povrniti zavarovalniški blagajni vse stroške.

Zakonski načrt v detajlu določa postopek ugotovitve delavčeve bolezni in nezgode, izplačila rekurzne pravice prizadetih itd.

Kot organizacija zavarovanja so v načrtu:

Središnji urad, okrožni urad in blagajna zavarovanja. Središnji urad in okrožni urad so samoupravne javne institucije z odvojenim delo-

krogom; njih organi so: glavna skupščina, upravni odbor in ravnateljstvo. V sporu med delodajalcem in delavcem v vprašanjih zavarovanja gre pritožba na okrožni urad, središnji urad, slednjič na ministrstvo socialne politike.

Razen tega obstoja zavarovalno razsodišče v vsakem okrogu s predsednikom, ki je višji državni sodnijski uradnik, prisednike pa izbira glavna skupščina. Njemu predpostavljeno je kasacijsko sodišče delavskega zavarovanja (kašacioni sud radničkog osiguranja) z višjim uradnikom kasacijskega sodišča kot predsednikom in s 40 prisedniki, ki jih voli skupščina središnjega urada. Vrhovno nadzorstvo nad vso upravo delavskega zavarovanja ima ministrstvo socialne politike.

Ko stopita ta dva zakonska načrta v veljavo, bomo legislativno dosegli najnaprednejše države zapadne Evrope. Od zavednosti in inteligence našega delavstva in od poštenosti ter organizacijske sposobnosti njegovih voditeljev bo odvisno, ali bodo s tem orožjem v roki priborili delavcem Jugoslavije ono kulturno stopnjo, na kateri se nahajajo stanovski njihovi drugi v zapadni Evropi.

IVAN MOHORIČ:

Referat o gospodarskem svetu.

K tretjemu zasedanju gospodarskega sveta je povabil minister trgovine in industrije g. V. Kukovec razen članov vse strokovne gospodarske korporacije, da se po svojih ekspertih in strokovnjakih udeležijo razprav. Novi minister ni hotel izpreminjati naredbe o organizaciji gospodarskega sveta, ki jo je izdal njegov prednik g. M. Ninčič in ki je naletela na najodločnejši odpor pri vseh gospodarskih korporacijah, marveč jo je razširil *via facti* s tem, da je omogočil vsem institucijam, ki so se za razprave zanimale, pristop, pravo udeležbe v razpravah in pravo stavljenja predlogov. Ker ima gospodarski svet samo posvetovalno pravo in o svojih predlogih, ki jih stavi vladi, ne odloča z glasovanjem, je bilo v interesu razprav, da se prvotno omejeno število članov razširi. Mnogobrojna udeležba delegatov iz vseh pokrajin in vseh gospodarskih slojev je bila najboljši dokaz, da je bila ta odredba ministra potrebna. V razpravah je več govornikov predlagalo, da bi se tudi organizacijska naredba spremenila in gospodarski svet vsestransko dopolnil. Gospodarski svet v tej razširjeni obliki se je obnašal v dvojnem oziru. Prvič so imeli strokovni referenti udeleženih ministrstev priliko slišati iz krogov interesentov stvarno kritiko nedostatkov in predloge za izboljšanje prometa, uprave, trgovine, zaščite industrije in pospeševanja obrti ter se direktno informirati podrobneje o splošnem stanju in razmerah posameznih pokrajin in položaja posameznih gospodarskih strok, o čemer nam naše strokovne publikacije še ne nudijo dovolj preglednih slik. Na drugi strani pa so imeli delegati posameznih pokrajinskih gospodarskih korporacij priliko slišati referate iz drugih pokrajin, katerih stanje jim ni bilo tako podrobno znano, spoznati se s

predstavitelji gospodarskih organizacij in navezati v mnogem oziru direktno stike. Zato je predlog g. B. Vošnjaka, da naj se deluje na to, da se institucija gospodarskega sveta razširi in izpopolni v gospodarski parlament, vsega uvaževanja vredna.

Dnevni red tokratnega zasedanja so tvorila najaktualnejša vprašanja, namreč revizija izvozne in uvozne carinske tarife, trgovske pogodbe in izpremembe železniške tarife. Referat o dosedanjem delu na ureditvi železniškega prometa je podal pomočnik prometnega ministra g. Sava Jelić, ki je v svojem obširnem govoru poudarjal, da se je ministrstvo železnic moralo boriti z ogromnimi težavami in da je za zboljšanje prometa storilo vse, kar se je sploh dalo storiti. Restavriral se je v Srbiji nad 1500 km popolnoma porušene proge, obnovile so se delavnice v Nišu, ki so bile popolnoma uničene, skrbelo se je za naraščaj za osebje, ki je padlo v vojni. Vsled nezanesljivosti se je moralo odpustiti nad 60 % izkušenega, tujenarodnostnega osebja iz službe, za katero se ni dalo tako hitro najti nadomestka. Zaradi sabotaž, ki so jih zakrivali mnogi železniški uslužbenci o priliki splošne stavke v aprilu lanskega leta, se je moralo odpustiti nad 4000 delavstva, med njimi veliko kvalificiranega. Te izgube so se dale le deloma nadomestiti, zato sta služba in promet mnogo trpela. Velike težave so delala ministrstvu pri obnovi nezadostna denarna sredstva in krediti, da bi se bila obnova mogla izvršiti v bolj velepoteznem obsegu. Izenačenje železniških predpisov in razdelitve blaga se pripravlja v ministrstvu v najkrajšem času pozvan tarifni odbor, da se o tem izjavi. *Naglasil je končno, da se je v javnosti in tisku kritiziralo mnogo brez zadostnih informacij in pavšalno dolžilo ministrstvo nedelavnosti.*

Ekspoze o carinski tarifi je podal načelnik industrijskega oddelka ministrstva trgovine g. Mil. M. Savić, ki je pregledno navedel vzroke, ki so napotili ministrstvo trgovine k upeljavi izvozne carine in potrebo perijodične revizije, možnosti zvišanja uvozne carine in zaščite in pospeševanja domače industrije, ne da bi se ovirala obnova gospodarstva in oškodoval konzument. Izvozna carina je bila fiskalno sredstvo, ki ni v miru nikdar obstojalo in katerega se je poslužila vlada, da dobi sredstva za kritje svojih izdatkov s tem, da obdači ogromne konjunkturne dobičke izvoznikov. *Uvozne carine* poprej ni kazalo zvišati, ker so bile po vojni trgovine prazne in je ljudstvo potrebovalo za obnovo velike množine blaga, orodja in drugega inventarja. Nizka uvozna carina ni bila dosedaj niti trgovini, niti obrti in industriji na škodo, ker so vse zaloge sproti prodali. Sedaj se je situacija spremenila, trgovina ima precejšnje zaloge, prebivalstvo je z najpotrebnejšim blagom preskrbljeno, naša industrija pa trpi pod močno konkurenco inozemske, posebno avstrijske industrije.

Referat o trgovskih pogodbah je podal načelnik oddelka za zunanjo trgovino in trgovsko politiko g. M. Todorović, ki je razvil principe sedanjih kratkodobnih trgovskih pogodb z Avstrijo in češkoslovaško republiko. Glede italijanske pogodbe je navedel, da sta dani dve možnosti, namreč da se sklene *kratkodobna* ali pa dolgotrajna trgovska pogodba, ki bi postala potem smernica za vse druge trgovske pogodbe.

ki se bodo sklepale z zavezniškimi in nevtralnimi državami. Večina interesentov se je izrekla z ozirom na neurejenost naših gospodarskih razmer za provizorno kratkodobno pogodbo, dokler ne sklene Italija sama trgovskih pogodb z zavezniškimi državami, da nam bo obseg največjih ugodnosti znan.

K vsem tem referatom so se razvile obširne debate v plenu, ki so trajale tri dni, nakar so se udeleženci konstituirali v sekcije, in sicer prometno in carinsko, ki so izdelale potem konkretne predloge in resolucije za vlado.

K zadnji točki dnevnega reda so bili podani raznovrstni predlogi za izboljšanje poštne, brzozavne in telefonskega prometa, dalje izpreminjevalni predlogi glede davkov in carinske administracije.

Udeležba iz Slovenije je bila posebno od strani industrije, vsled krize domače produkcije in konkurence od strani avstrijske republike, jako številna in so se vsi delegati udeležili z obširnimi referati razprav gospodarskega sveta. Velik moralen uspeh konferenc je, da so interesenti uvideli iz referatov, s kakšnimi težkočami se bori vlada, da bi ustregla njih željam in udejevala lasten program.

V. ŠVAJGAR:

Bližnje naloge naših železnic.

Politična smrt dunajskega imperija je ubila vse gospodarske odnose med «nasledstvenimi državami», oziroma jim je odkazala popolnoma nove pogoje, pota in smeri. Dunaj in Budimpešta sta doigrala svojo vlogo kot gospodarski središči srednje Evrope — njih mesto, ugled in pomen si danes laste mlajša in manjša mesta, sedeži novo nastalih narodnostnih držav. Praga, Zagreb, Beograd, Bratislava so dediči gospodarske likvidacije Avstro-Ogrske. Prezreti ne smemo tudi avstrijskih in ogrskih eksponentov na morju, ob Jadranu. Trst, okno Dunaja na morje, je v italijanski posesti; Reka skoraj da tudi. Niti Avstrija, niti Ogrska nimata koščka morske obale, Jugoslavija in Italija si delita glasom raznih pogodb pariške mirovne konferenčne posest jadranske iztočne obale, rapalska pogodba pa je odvzela ožji naši domovini Sloveniji njeno obalo pri Trstu, v Istri in pri Reki. — To je naša sedanja politična situacija, ona je merilo in najvplivnejši činitelj gospodarske situacije, po njej moramo presojati svoj dejanski prometni položaj, nanj graditi svojo bodočnost.

Železnice v Sloveniji so služile v glavnem zvezi Dunaja z morjem. V ta namen so bile grajene glavne proge. Niti ena glavna črta ni imela druge naloge. O lokalnih železnicah pri tem ni govora, saj že njihova označba karakterizira njihov ozki delokrog. Položaj je danes torej ta, da ima sicer Slovenija nekaj kilometrov železnic, toda vse skupaj nimajo one lege, one veljave za naše kraje, da bi lahko trdili, da so pravilno zgrajene za slovenske, kamo-li za jugoslovenske gospodarske interese vobče. Edino obstoječi progi Ljubljana-Zagreb in Ljubljana-Karlovac

smerita proti osrčju države — vse ostale glavne proge pomenijo v sedanjih mejah in pri sedanjem politično-gospodarskem položaju malo koristnega za nas. Nimamo zveze z morjem prav nikoder *po svojem ozemlju* — povsod se je usedel na končne dele proti morju smerečih prog Italijan. Da je ta položaj za deželo, ki se nahaja v prvih razvojnih letih lastne svobode, *nevzdržen*, to mora biti jasno vsakemu. Tu je rak-rana našega gospodarstva, naša Ahilejeva peta.

Dosedanji poskusi, sanirati sedanjo slabo prometno lego slovenske pokrajine, so bili nesigurno tipanje slepca po temi — niso se obnesli niti upravno niti v obratu železnic. Smo mnenja, da se mora položaj najprej proučiti ter nato brez-odlašanja začeti z vztrajnim delom, da se prometna «odrezanost» Slovenije od morja in od osrčja države kolikor mogoče vestno in pravilno odstrani. To velja za upravno, prometno in tehniško panogo železniške službe.

Po preobratu se je bilo ustanovilo v Ljubljani ravnateljstvo državnih železnic za Slovenijo. Imelo je preozek delokrog, premalo prog, morale je prenehati s svojim delovanjem. Proge so se podredile ravnateljstvu v Zagrebu, ostal je le za prometno in komercialno službo ter osebne zadeve neki inšpektorat z jako omejenimi agendami. Pogrešek, ki se je napravil ob razpustu ravnateljstva, je bil ta, da so se podredile slovenske proge že itak prevelikemu zagrebškemu ravnateljstvu. To je bil skok iz ekstrema zopet v nasprotni ekstrem. Da se s tem činom položaj Slovenije ni izboljšal, temveč ostal stacionaren, če ne celo slabši, leži za strokovnjaka na dlani.

Načeloma smo mnenja, da se mora železništvo vse države centralizirati v Beogradu. Država je ena, železnice so ene. — Ako se nato v bistvu sprejme upravni način železniških ravnateljstev — *se morajo brezpogojno opustiti stare slovenske, hrvatske, srbske ali kakršne si bodi meje* ter ravnateljstva urediti edino po gospodarskih prilikah, tako da bodo odgovarjala dejanskemu sedanjemu položaju, ne pa papirnati mejam, ki po nepotrebnem strašijo v naši javnosti in delajo ravno tako nepotrebne težave. Naj se uredi ravnateljstva v Beogradu, Subotici, Sarajevu in položaju primerno v Zagrebu, nekaj samostojnega pa tudi v Ljubljani; ne pa da se že itak veliko ravnateljstvo v Zagrebu povečuje s sedanjimi progami v Sloveniji. Pri tem se morajo pustiti ob strani bivše deželne meje. Gledati je treba v sedanost in bodočnost, osobito pri sedanji nevzdržni situaciji Ljubljane in ostale pokrajine.

Iz dosedaj povedanega sledi, da tvorijo glavna vprašanja bodočnosti *ureditev sedanjega položaja brez ozira na deželne meje in zgradba novih prog kot zveze Slovenije z morjem, oziroma v notranjosti dežele.*

Pečati si hočemo najprej z drugim delom, t. j. z zgradbo novih prog v severozapadnih pokrajinah naše države. Razlikujemo tukaj dve panogi prog, in sicer *a)* onih, ki služijo zvezi z morjem in *b)* onih, ki naj ustrezajo lokalnim razmeram v notranjosti pokrajin z ozirom na boljše zveze in razbremenitev starih prog. Proge, ki tvorijo minimalni gradbeni program okoli Ljubljane so sledeče:

- A. K morju: 1.) Ljubljana-Reka (ali Bakar?);
2.) Ljubljana-Dalmacija.
- B. V notranjosti: 1.) Rogatec-Krapinske Toplice;
2.) Murska Sobota-Maribor;
3.) Murska Sobota-Ormož;
4.) Polzela-Ljubljana;
5.) Trebnje-Št. Janž-Sevnica.

Vse omenjene proge tvorijo le jedro gradbenega vprašanja, ostala, za sedaj manj važna, oziroma ne aktualna vprašanja, bomo razmotrivali drugič.

A. Proge k morju: Izhodišče tem progam je naravno *Ljubljana*, ki je že sedaj prometno križišče večjih glavnih prog. Semkaj se stekajo proge iz Avstrije preko Jesenic in Špilj, iz Beograda in Karlovca ter iz Trsta. Ako hočemo po našem ozemlju dospeti po najkrajši poti k morju, ter vpoštevamo pri tem vse gospodarske, strategične in politične interese, je naša smer *preko Kočevja h končnemu cilju Reka, oziroma Bakar-Kraljevica. Preko Kočevja znaša pot na Reko po sedanjih računih nekako 190 km* ter pelje večinoma po terensko manj ugodnih krajih. Toda do Kočevja je proga izpeljana, od Broda-Moravic ali pa Srpskih Moravic je reška proga že davno v prometu. Preostaja tedaj le spoj med Kočevjem in Moravicami v dolžini raznih variant 36—44 km v dograditev. Ta proga je mišljena v prvi vrsti kot zveza Ljubljane z Reko, eventualno kot zasilna zveza preko Ogulina v Dalmacijo, dokler se proga *Črnomelj-Ogulin* v dolžini 45 km ne dogradí. Pravilnost te kalkulacije leži jasno pred nami, ker iz Ljubljane preko Ogulina je pot na Reko via Karlovac dolga $154 + 228 = 382$ km, via Črnomelj-Ogulin $107 + 45 + 110 = 262$, preko Kočevja pa znaša le 190 km. Progi sta obe nujno potrebni ter velike važnosti za pospešitev našega izvoza raznih sirovin itd. po najkrajši poti po lastni državi k morju in v tujino. Naloga domačih in državnih činiteljev pa je, da 1.) nujno zgrade kočevsko progo ter takoj nato črnomeljsko. Zadeva je neodložljiva ter veliko važnejša nego gradba vseh ostalih prog v Sloveniji, ki so večinoma lokalnega značaja, dočim imata navedeni dve tranzitni pomen v prvi vrsti za državo in lokalne interese — sta torej glavni progi.

B. Stranske in lokalne proge v Sloveniji, kojih zgradba je nujna.

1.) *Prekmursko vprašanje*. Mirovna konferenca je prisodila Prekmurje Jugoslaviji in državna oblast je dodelila to bivšo madžarsko deželico Sloveniji. Bogata dežela je to; neizmerno pa trpi gospodarsko in moralno vsled pomanjkanja pravih prometnih zvez s svojim zaledjem. Vse Prekmurje je zvezano s Slovenijo po enem mostu pri Lendavi — družega prehoda preko Mure ni. Da je železniška zveza z Mariborom in Ormožem potrebna, dokazujejo vedno glasnejši klici po tej zvezi. Ako zgradimo stransko progo iz Murske Sobote na Maribor v dolžini 60 km, pritegnemo obenem k omenjenemu mestu tudi vse Slovenske gorice. V slučaju zgradnje proge na Ljutomer in odtod na Ormož z eventualnim podaljšanjem do Brežic, je primaknjeno vse Prekmurje

spodnji dravski dolini pri Ptuju, odnosno savski dolini. Po našem mnenju pomeni proga *Maribor-Murska Sobota* lokalno priklenitev Prekinurja in Slovenskih goric k Sloveniji, zgradba proge preko *Ljutomera in Ormoža in odtod na Brežice* pa k državi, kajti Sava je pravzaprav glavna prometna žila Jugoslavije. 2.) *Östala vprašanja lokalnih prog.* Madžari niso imeli interesa, da bi zgradili zvezo med Rogatecem in Krapinskimi Toplicami. Zavedali so se dobro, kaj pomeni zvezati Maribor z Zagrebom. Oviral so na vso moč gradnjo te kratke proge, ki okrajša pot Maribor-Zagreb skoraj za polovico. Zgraditi je le 12 km, kar ne pomeni skoraj nič pri tolikem pomenu proge, ki veže Štajersko s hrvatskim Zagorjem. Istega pomena je nekako zgradba proge med *Št. Janžem in Sevnico*. Tam pri Št. Janžu so našli večje množine premoga — treba je, da dobi obstoječi rudnik prometno zvezo s savsko dolino. Vendar pa so merodajni tudi drugi momenti za to progo, to so predvsem bogastvo mirenske doline, pomožna zveza z Zagrebom itd. Tudi ta proga je kratka — okoli 13 km znaša njena gradbena dolžina. — Zahteva po progi *Ljubljana-Polzela* je dobila prvo realno obliko že v bivši Avstriji. Tam je bila sprejeta zaželjena zveza preko Motnika v delovni program — toda razpad in pred njim vojna sta realizacijo te, za savinjsko dolino izredno važne zveze z Ljubljano ustavili.

Po kratkem pregledu prvega vprašanja pristopimo sedaj še k drugemu, t. j. *ureditvi sedanjega omrežja državnih železnic v Sloveniji in bližnji sosesčini*. To so vprašanja upravnega, prometnega in tehničnega značaja.

Upravno je dobro, da so proge v slovenskem delu upravljane v Ljubljani, vendar pa dolžina še ne 500 km ne upravičuje, da bi Ljubljana imela svoje ravnateljstvo. Ako pa pustimo deželne meje pri strani ter dodelimo pod ljubljansko upravo še nekaj prog v bližini, n. pr. do Karlovca in odtod do Bakra, bi šlo ravnateljstvo že okoli 800 km prog. Smo mnenja, da je to izvedljivo kadarkoli, toda za enkrat je boljše, da se postopoma pride do cilja. Ljubljana naj dobi *samostojno obratno vodstvo* z vsemi oddelki z direktno podrejenimi progami do Karlovca, ki bodi neposredno dodeljeno Beogradu. Ko pa se zgradi zveza preko Kočevja na reško progo, naj se s pomnoženimi progami ustvari enakovredno *ravnateljstvo*.

V tesni zvezi z upravnim vprašanjem je prometno. Dokler ne dobimo zveze z morjem po naši zemlji preko Kočevja, odnosno Črnomlja, je stanje naših prog stacionarno; isto je s prometom. Brez mednarodnih ali pa vsaj glavnih prog ni upati na zboljšanje položaja. Promet se po državnih progah ne bo dvignil bistveno nad sedanjo višino, ker so naše proge vse preveč lokalnega značaja. Gradnja novih prog *edina* more to stanje predrugačiti.

Tehniško je zadeva drugačna. Ljubljana kot središče vseh omenjenih prog in projektov ima danih mnogo pogojev za zgradbo raznih železniških delavnic. Potrebujemo brezdvomno *delavnic za stroje in vozove in za signalne naprave*. Jugoslavija vsega tega še nima v oni meri, kakor potrebuje. Tudi ni pravilno, da se skuša koncentrirati vse v Beogradu. Nišu ali pa Zagrebu, *Nemčija*, ki je imela vzorno urejeno svoje

železništvo, nam nudi lep vzgled z njenimi železniškimi glavnimi delavnicami. Ona je razprostrla sijajno svoje omrežje *po vsej državi*, tako da se je z največjo ekonomijo popravljalo vse doma, trdno, zanesljivo in *ceneje kot povsod drugje*. Tudi mi moramo v tem oziru slediti organizatorjem v Nemčiji, ki so pokazali osobito med vojno, kaj pomenijo dobro organizovane železnice za prehrano, za hiter prenos blaga, za prevažanje čet itd.

Še več drugih važnih tehniških vprašanj stopa v ospredje, toda njih razmotrivanje bi zavzelo preveč detajlov in prostora za pričujočo razpravo. Lahko ugotovimo le toliko, da čaka nas samih na tehničnem polju dovolj dela.

V splošnem smo se dotaknili glavnih momentov, ki dajejo našemu sedanjemu železništvu svoje karakteristično lice. Ako bi se dala vsa vprašanja pod drobnogled — našli bi še polno zadev, ki čakajo nujne rešitve. Mnenja smo, da bo veliko storjenega, ako se rešijo pravilno opisana pereča vprašanja: *služila bodo kot temelj nadaljnjemu delu v próspeh vse države*.

JOSEF PÁTA, PRAGA:

Češko-jugoslovanska kulturna konvencija.

Češko-jugoslovanska šolska in kulturna konvencija še ne eksistira, ampak je doslej samo še želja vseh dobrih prijateljev in delavcev za češkoslovaško-jugoslovansko vzajemnost pri nas in na slovanskem jugu. In vendar je že skrajni čas, da bi se ta konvencija uresničila. To zahteva vse naše dosedanje prijateljsko razmerje, da se vse, kar je doslej delo slučaja, uvede v sistem in gotov red. Vsi prav dobro vemo, kako prisrčne in prijateljske so bile naše zveze v dobi našega prerojenja, vemo, kako smo skupno nastopili leta 1848. na političnem bojišču, kako smo skupaj vztrajali v boju vsa nadaljnja leta in kako smo ob času svetovne vojne potrdili svoj skupni idejni boj s skupnim orožjem in krvjo. Jasno je, da naša borba v svetovni vojni ni bila samo slučajen skupen nastop dveh sointeresentov, ki si v nevarnem položaju drug drugemu pomagata in si nimata za bodočnost ničesar povedati. Naša skupna borba je bila *posledica vseh naših prejšnjih zvez*. Zgodovina češko-jugoslovanske vzajemnosti, ki jo pripravlja dr. Paul, nas o tem najboljše prepriča. Tudi delo gdč. dr. Paulove o naši vzajemnosti od začetka stoletja do skupnega osvobojenja bo prineslo mnogo dokazov za to trditev. Ne bom torej tukaj razlagal, kako smo se spoznali, kako smo si dopisovali, kako smo se obiskovali in kako smo drug na drugega vplivali, kako smo enako mislili in enako čutili, kajti mi vsi čutimo svojo krvno sorodnost in imamo trdno zavest, da smo rodni bratje in da se vkljub malim razlikam med vsemi slovanskimi narodi najbolj dopolnjujemo in razumemo. Naše prijateljstvo in bratstvo je

prestalo v svetovni vojni težko preskušnjo in je zmagalo. Potem pa je nastalo nekako ohlajenje. Zveze so skoraj prenehale. Zakaj? Ali smo si premislili? Ali smo kaj pozabili? Ne. Prišle so težke skrbi za lastno eksistenco, treba je bilo utrditi pridobljeno svobodo, ki je bila v nevarnosti vsled svetovnega nemira in zavisti naših neprijateljev. Prišli so državni interesi in pred njimi je moralo za nekaj časa stopiti vse drugo v ozadje. *Toda le za nekaj časa.* Jugoslovani ste bojevali težak boj za Jadransko morje in naša republika je molčala. Korektno razmerje do Italije, ki je hotela pridobiti kar največ jugoslovanske zemlje, je sililo republiko, da je molčala. Toda narod ni hotel molčati. V trenutku največje napetosti je bila ustanovljena v Pragi jugoslovanska komisija (v marcu 1919), ki si je vzela za program delo za najožje zблиžanje med Čehi in Jugoslovani, in na poziv te komisije je bila izdana proklamacija čeških vseučiliških profesorjev o jadranskem prašanju. Napetost je popustila. Naša srca so se zopet razumela, prijateljstvo je bilo rešeno. Šlo je za to, da se prijateljstvo utrdi in da se za vselej položi temelj skupnosti, ki se je v svetovni vojni tako sijajno izkazala. Čakali smo torej, da bo vlada s pomočjo jugoslovanske komisije poiskala vse one nitke in zveze, ki naj nas vežejo na jug. Okoliščine same so bile zelo ugodne, treba je bilo vse to urediti sistematično. Stotine in stotine jugoslovanskih študentov so prišle k nam, po gledališčih in v koncertih so se pojavili jugoslovanski programi. V listih in v revijah so rastle članki o Jugoslaviji, enako je na jugu rastle zanimanje za nas, razprava o šolski in kulturni skupnosti je bila torej nekaj naravnega. In vendar ni prišlo do nje. Nasprotno. Vsa pozornost se je obrnila na zapad. Češko ministrstvo šolstva je napravilo takrat poseben oddelek za šolske in kulturne zveze s tujino. Toda v tem oddelku se je pred vsem skrbelo za češko-francoske zveze in storilo se je vse mogoče za češko-francosko šolsko in kulturno konvencijo, ki se je tudi uresničila. Srbi so tako konvencijo napravili s Francijo že na Krku leta 1916., kakor nam je znano iz poročila profesorja J. Žujovića, predsednika kr. srbske akademije v Beogradu.

To je bil naraven pojav. Pozornost naših in vaših ljudi je bila obrnjena pred vsem na Francijo, vendar se pri tem čudimo, kako malo smo storili za tako važno vprašanje, kakor je šolska in kulturna češko-jugoslovanska konvencija. Zato je praško-jugoslovanska komisija delovala sama na tem polju. Poskrbela je za jugoslovanske študente v Pragi, prirejala je predavanja in izlete po republiko, posvetovala se je z njimi o naših šolskih in kulturnih razmerah, s čimer je pokazala, kaj je njen glavni cilj. Toda uspeha ni bilo, vkljub temu, da je državni tajnik ministrstva šolstva profesor Drtina predaval o teh vprašanjih in vkljub temu, da se je o tem pisalo v našem tisku in da se je pojavilo nekaj predlogov o skupnem šolskem in kulturnem programu. Jugoslovanska komisija je priredila poset jugoslovanskih novinarjev v našo republiko v marcu leta 1920. in je v razpravah in v brošurah informirala o teh akcijah. Zdi se tudi, da smo res storili zopet korak naprej. Na nasvet sedanjega washingtonskega poslanika dr. Štěpanka, ki ima velike zasluge za naše zveze in je ravno šolsko in kulturno enotnost

smatral za najvažnejšo, je bilo sklicano v našem ministrstvu šolstva dne 27. aprila 1920 posebno posvetovanje o teh vprašanjih, kjer sem podal obširen načrt za tako konvencijo. Toda uspeha ni bilo, ne pri nas in ne na jugu. Samo «Jugoslovanska Obnova-Njiva» je prinesla nekaj priznanih pripomb iz peresa dr. Dragotina Prohaske, toda odločilni jugoslovanski faktorji se za to niso zanimali. Pri nas smo dosegli vsaj toliko, da je bil poklican v ministrstvo šolstva profesor, jugoslovanski kulturni delavec, ki ima biti nekak jugoslovanski referent. Jugoslovanska komisija je budila pri nas nadalje zanimanje za to važno prašanje in je skušala o priliki vsesokolskega zleta vzbuditi pozornost tudi pri Jugoslovanih, posebno pri ministru Svetozaru Pribičeviću. Med tem so nas pa že drugi prehiteli. Dosegla se je sokolska konvencija v zvezi češko-jugoslovanskega sokolstva. Tudi politiki so dosegli svoj cilj in napravili zvezo med Jugoslavijo in češkoslovaško republiko. Mislim torej, da je danes čas dozorel tudi za šolsko in kulturno konvencijo, ki je stvarno največje važnosti, da doslej slučajne zveze izpopolnimo v stalno delo. Gotovo je marsikateri naš učitelj pravil svojim učencem o jugoslovanskih bratih, istotako je gotovo tudi marsikateri jugoslovanski učitelj pripovedoval o slovanskih bratih na Češkem. Toda boljše bi bilo, ako bi se nahajale te jugoslovanske stvari pri nas in češkoslovenske stvari pri vas naravnost v učnem načrtu, v čitankah, v stenskih podobah, v mapah itd. Gotovo se je marsikateri naš človek naučil srbohrvaščine ali slovenščine, kakor tudi marsikdo pri vas razume češko. Toda bilo bi mnogo boljše, ko bi bilo vse to urejeno v učnih načrtih, da bi se učili ti jeziki v šolah, kot obligatni ali kot neobligatni. Učni načrt bi moral biti v tem zmislu urejen od najnižjih šol do univerze. Znanje o Jugoslovanih bi se moralo pri nas gojiti v vseh šolah, v ljudsko-prosvetnih inštitucijah, v znanstvenih, literarnih in umetniških krogih in isto bi moralo biti na jugu glede nas. S tem bi oboji pridobili. Stalna konvencija bi omogočila zameno učiteljev in profesorjev, razne izlete in obiske in bi krepkejše združila naše šolske, znanstvene, literarne, umetniške in druge kulturne korporacije. Ona bi podpirala študiranje naših ljudi na jugu in Jugoslovancev pri nas itd. itd. Tu opozarjam na svoj načrt enotnega našega kulturnega in šolskega programa, ki sem ga pridejal k svoji razpravi o šoli in prosveti v Jugoslaviji («Naša doba», letnik 1920., št. 21.). Opozarjam na to vse merodajne činitelje in prosim, da bi temu vprašanju posvetili vsa svojo pozornost, da bi besedam sledila dejanja. Pri nas smo že precej storili. Marsikje n. pr. na srednjih šolah so srbohrvaški in slovenski kurzi (v Pragi celo na eni meščanski šoli). V prosvetnih kurzih, v Prosvetni zvezi, v delavskih kurzih, v klubu za moderno filologijo in na visokih šolah so uvedeni srbohrvaški lektorati na univerzi, in na visoki trgovski šoli predava Hrvat prof. Dragotin Prohaska. Izdali smo vseslovensko čitanko za leto 1920., kjer se nahajajo tudi odstavki in pesmi srbohrvaške in slovenske literature, ki bodo pozneje prevzete v vse naše čitanke. Ministrstvo šolstva pripravlja izdajo skupne češko-jugoslovanske otroške enciklopedije itd. itd. Vse to so samo drobci one velike celote, ki jo moramo ustvariti. Novo sredstvo na tem polju bo češkoslovaška-jugo-

slovenska liga, ki jo bo čimprej poživila jugoslovanska komisija. Predvsem je potrebno delo naših šolskih ministrstev, ki naj s pomočjo zunanjih ministrstev uredijo potrebno kulturno konvencijo. Uspeh te konvencije se bo kmalu pokazal na obeh straneh. Razlike se bodo izravnale in naša harmonija bo popolnejša, kakor je rekel prijatelj dr. Prohaska v svojem predavanju o naših današnjih skupnih interesih. Že danes moremo pokazati nekaj takih uspehov. Ako jih pomnožimo, se bo tem bolj pokazal njih pomen. Kajti tu se bodo združile prvine slovanskega duha. S tem bomo premagali tudi one tuje elemente, kar smo jih prinesli s seboj in ki bodo izginili, kakor star sneg pod žarki toplega solnca. Od tega bodo torej imeli dobiček tudi drugi Slovani. Pojdimoz dobrim vzgledom pred njimi!

Listek.

JANKO MAČKOVŠEK:

K ljudskemu štetju v Ljubljani in Mariboru.

Točne podatke o izidu ljudskega štetja v Ljubljani dobimo koncem meseca februarja, ko bo končana glavna kontrola popisnega materiala od strani občinskega popisovalnega odbora. Rečemo pa lahko že danes, da številka ne bo tako visoka, kakor se je večkrat govorilo. V tem oziru se godi Ljubljani podobno, kakor drugim mestom z napovedovanim velikim narastkom. O Mariboru se je govorilo, da ima dosti več prebivalcev, kot jih je predhodno štetje ugotovilo (33.000). O Trstu se je trdilo z vso zgovornostjo, da ima najmanj 350.000 ljudi, to bi bilo za 110.000 več kot pred desetimi leti. Naštelo se jih je pa samo 250.000. Še bolj klasičen priměr je nudil Dunaj, kjer se je na podlagi raznih dejstev sklepalo, da je zelo narastel, pa je štetje pokazalo, da se je število prebivalstva znatno — znižalo. V Ljubljani je prebivalstvo narastlo in se utegne gibati okoli 55.000; ako prištejemo tudi predmestja, ki tvorijo geografično — čeprav ne politično — tudi del mesta (Zgornja Šiška, Rožna dolina, Vič, Glince, Novi Vodmat, Moste in Selo), utegne imeti velika Ljubljana okoli 65.000 do 66.000 prebivalcev. To število je aproksimativno, vendar bolj visoko kot prenizko. Kako se je glede *prebivalstva* sedanje mestno ozemlje (in pa predmestja) tekom zadnjih petdeset let razvilo, nam kaže sledeča tabela:

Leta	Sedanje mestno ozemlje	Predmestja	Skupaj
1869	24.249	1591	25.840
1880	28.321	2006	30.237
1890	33.198	2284	35.482
1900	39.355	4207	43.562
1910	46.630	8699	55.329

K LJUDSKEMU ŠTETJU V LJUBLJANI IN MARIBORU.

Desetletni prirastek mesta se giblje med 16·42 do 18·55 %, dočim so predmestja spočetka stagnirala, potem pa pričela naraščati in v desetletju 1900/1910 dosegla 106·77 % prirastka.

V istem razmerju kot prebivalstvo so se množile tudi hiše, dokler ni nastopila kriza v stavbni obrti okoli leta 1911., ki je trajala do izbruha svetovne vojne. Tekom vojne se ni zidalo ničesar. Kako je naraščalo število hiš in pa razmerje med številom prebivalstva in številom hiš, nam predočuje sledeča tabela:

Leta	Sedanje mestno ozemlje		V predmestjih	
	hiš	ljudi na hišo	hiš	ljudi na hišo
1869	1179	20½	220	7
1880	1317	21½	251	8
1890	1461	22½	270	8½
1900	1777	22	433	10
1910	2134	22	763	11½

Ta tabela je poučna. Tako nam n. pr. kaže, da je v mestu narastlo število hiš v desetletju 1900/1910 za 357, dočim se je v istem razdobju prebivalstvo dvignilo za 7275 duš in je torej prišla na vsakih 20 novih prebivalcev ena nova hiša. V preteklem desetletju se je sicer število prebivalstva pomnožilo, število hiš pa je ostalo skoraj isto. Pojavila se je stanovanjska beda. — Na prvi pogled se nam morda zdi, da je 20 oseb na eno hišo malo, ali pomisliti je treba, da so se zidale vile in eno- ali dverodbinske hiše, ki niso niti toliko ljudi spravile pod streho. Večje stavbe imajo lahko 10 do 15 družin s približno 50 člani, ali takih stavb je nastalo v primeri s prej omenjenimi malo.

Interesantno je primerjati gornje podatke z onimi kakega drugega mesta. Tu se nam *Maribor* naravnost vsiljuje.

Oglejmo si razvoj Maribora, in sicer mesta samega, poleg tega pa še predmestij, ki tvorijo geografično tudi del Maribora (Nova vas in občine Studenci, Tezno in Pobrež):

Leta	Mesto	Predmestja	Skupaj
1880	17.628	2349	19.977
1890	19.898	2966	22.864
1900	24.601	4563	29.164
1910	27.994	7665	35.659

Maribor se je lepo razvijal, vendar ni mogel popolnoma doseči Ljubljane. Narastel je v razdobju 1880 do 1910 za 58·8 %, Ljubljana (mesto) za 65·17 %. V istem razdobju je Maribor s predmestji narastel za 78·5 %, Ljubljana s predmestji za 80·3 %. Ako izrazimo zadnji dve primeri v absolutnih številkah, je razmerje še bolj neugodno za Maribor; narastel je namreč veliki Maribor za 15.682, velika Ljubljana pa za 25.092 duš.

Poglejmo še število duš v Mariboru.

Leta	V mestu		V predmestjih	
	hiš	ljudi na hišo	hiš	ljudi na hišo
1880	812	21½	231	10
1890	867	23	257	11½
1900	1052	23½	392	11½
1910	1269	22	772	10

V desetletju 1900/1910 je narastlo prebivalstvo v Mariboru za 3393 duš, v istem času hiše za 217, tako da pride ena nova hiša na 15½ novih prebivalcev.

Letos je bilo pri predhodnem štetju naštetih v Mariboru 33.000 ljudi, t. j. za 5000 več kot pred desetimi leti. To pomeni slabih 18 %, kar je le za spoznanje nad normalo zadnjih petdesetih let.

* * *

Ko so bile gornje vrstice že stavljene, so se razglasili provizorni rezultati letošnjega štetja za Ljubljano in Maribor. Po njih šteje Ljubljana (brez predmestij) 53.072 ljudi, Maribor pa 30.739. Absoluten prirastek je pri Ljubljani 6442, pri Mariboru pa 2745 duš. Prirastek na prebivalstvu je pri obeh mestih pod normalo (Ljubljana še ne 14 %, Maribor niti 10 %).

Ti rezultati so marsikoga presenetili, tembolj, ker je v teh časih, ko se govori le o milijonih in milijardah, skoraj popolnoma izginilo razumevanje, kaj n. pr. pomeni 6442 ljudi ljubljanskega prirastka. Malokdo si pri tem, ko sliši številko, predstavlja, da pomeni ona 2½kratno prebivalstvo Kranja, ki je štel 1910. leta 2580 ljudi in 282 hiš. V Ljubljani je porastlo število hiš v zadnjih desetih letih komaj za 83 (večinoma vil in manjših hiš; največ leta 1911., ko se jili je sezidalo 45), z ozirom na prirastek prebivalstva je to najmanj 250 hiš premalo.

Pregled.

Zunanja politika.

SVETOVNA PROPAGANDA BOLJŠEVIKOV.

Drugi kongres Tretje internacionale je ugotovil način svetovne propagande, ki hoče izzvati efektivno svetovno revolucijo, «direktni naskok» in državljansko vojno v vseh državah, kakor je formuliral ta program gosp. Zinovjev že marca 1919. ob ustanovitvi Tretje internacionale. Julija 1920. je pričel drugi kongres v Petrogradu in se je nadaljeval avgusta v Moskvi. V Kremlju je bilo prisotnih okrog 200 delegatov iz Nemčije, Italije, Francije, Anglije ter drugih držav. Pri tej priliki se je javno in jasno govorilo o propagandi za državljansko vojno in za razorno delo povsod in vselej. Pred vsem naj se pa spravijo socialistične stranke vsake države pod moskovsko poveljstvo. Na moskovskem kongresu se je n. pr. sklenilo za *vsako ceno* ustvariti veliko komunistično stranko Francije, in v Toursu se jim je ta želja izpolnila. Govornik komunističnega sindikata učitelj je v Toursu izjavil: «Na vsem svetu ho-

čemo ustanoviti komunistično republiko.» Francija je boljše vikom poseben trn v peti. Ljenin je o njej izjavil, da je do treh četrtin kolonija ameriških milijarderjev in da hoče sama kolonizirati Češko in Ogrsko; Trocki je rekel, da je Francija samo nekakšna Belgija nasproti Angliji. — Dne 7. avgusta 1920 se je ustanovil izvršilni odbor Tretje internacionale. Dve glavni seji sta veljali revoluciji v Italiji, kjer je razkroj mnogo globlji, nego drugod. Že na kongres socialistične stranke v Imoli (september 1919) je Ljeninov odposlanec prinesel rek: Glasujte sklenjeno. Uspeh: 156 poslancev v «kameri». Pozneje je prišla akcija za «čiščenje» stranke. Treves, Turati, Modigliani so bili obsojeni. 27. avgusta so Ljenin, Buharin in Zinovjev poslali Italijanom pismo, v katerem jim trde: «V Italiji so dani že vsi bistveni pogoji zmage v veliki proletarski revoluciji». Sledila je velika kovinarska stavka, zasedba tvornic — izvršilni odbor je takrat izdal okle na italijanski proletarijat, v katerem pravi: «Odločilna bitka se približuje. Italija bo postala sovjetska država!» — Skoraj ni države, v kateri se ruski

emisarji ne bi bili na zarotniški način vmešavali in poskušali organizirati upornost. V svojem poročilu na drugem kongresu je Zinovjev odkrito izjavil, da je to vmešavanje največje važnosti in da se vrši doslej v Ameriki, Nemčiji, Finski, Ukrajini, Avstriji, na Balkanu, v Franciji in Italiji. Povsod je tudi treba zlomiti stare ali reformistične socialiste, ki so »izdajalci«, v Avstriji, v Jugoslaviji, v Nemčiji, v Italiji in v Angliji. Zlasti poslednjo smatrajo v Moskvi za najhujšo nasprotnico, zato ji hočejo škodovati na iztoku, kjer organizirajo islamski odpor — istočasno so pa prisiljeni pogajati se z njo zaradi gospodarskih stikov. O Angliji se je Trockij izrazil, da treba podpreti »zeleno zastavo irlandsko in razviti poleg nje tudi rdečo proletarsko«. Vkljub intenzivni agitaciji je Labour Party 13. septembra 1920. odklonila vstop v Tretjo internacionalo z motivacijo, da sploh ni socialistična, ampak da zastopa mase delavstva in njihove korporativne interese. Ker ni mogoče priti Angliji do živega na otoku, so organizirali boljševiški kongres v Baku, da zanesejo boljševizem v angleško Azijo. To je druga oblika njihove »prebujne iztoka«. Izgleda, da je med Indij propaganda res našla nekaj pristašev.

Na kongresu je Zinovjev tudi razlagal, da so »naši zastopniki« obiskali različne dežele ter tam izdajali »bratskim strankam« natančna navodila. »Bratske stranke« so dobile tudi finančno podporo. Komunistični biroji so se organizirali v Skandinaviji, Holandski, v vsej srednji Evropi in na Balkanu. Vsi ti organi so le »tehnični pomočki in oddelki«. Tudi velika stavka dne 21. julija 1919. je bila lansirana od boljševikov.

Moskva išče zaveznikov celo med Kitajci, med ameriškimi zamorci itd. Drugi kongres je sprejel proslulih 21 točk, ki jih je treba izvrševati v praksi in ki so pogoj za sprejem v Tretjo internacionalo. Razbiti je treba tudi strokovne organizacije in Gouhaux, † Legien, Gomperz in drugi ustvaritelji delavskih strokovnih organizacij so boljševikom »žolti«. — Pred kratkim so odkrili veliko organizacijo s sedežem v Parizu in s podružnicami v vseh večjih mestih. V spominu so še trditve, da je tudi naša vlada v

posesti sličnih dokumentov. — V kratkejšem pregledu ni mogoče podati ogromni material kakor v tesnem ekscerptu. Novih idej ni najti v boljševizmu. V kolikor so na zapadu nove, izhajajo iz ruske filozofije, na zapadu in pri nas skoraj nepoznane. Boljševizem je idejna zmes radikalnega marksizma z idejami Bakunina, ruskega mešjanstva, anarhizma in — imperializma. V praksi je teroristično-oligarhična organizacija, ki uporablja in razvija metode državnega socializma, vojnega vezanega gospodarstva in militarizacije; psihološki je propaganda med hilitastično razpoloženimi nezadovoljnimi masami. V praksi je torej boljševizem *izrabljanje grehov* zapada in ima največje uspehe tam, kjer so ti grehi največji. Svetovna organizacija boljševiške propagande je velik memento onim, ki sicer nočejo razumeti, da se prevratne ideje ne dajo izruvat z logiko, ampak le s tem, da jim vzameš stvarni temelj. V Moskvi so dobro vedeli, zakaj so v prvi revoluciji Drugega kongresa naglasili, da treba z vsemi silami nastopiti proti demokratično-nacionalistični buržoaziji, ki jo sovražijo ravno tako, kakor svoje lastne »izdajalce« Kautskega in Serratija.

Gospodarstvo.

NEKAJ STATISTIČNIH PODATKOV O AVSTRIJSKI REPUBLIKI.

Avstrijska republika ima 84.000 km² površine in 6½ milijona prebivalcev, to je 78 na vsak km². Skoro polovica prebivalstva živi v mestih. Značilno za propadanje Avstrije je dejstvo, da se nekatera mesta razseljujejo. Dunaj je leta 1910. imel 2.031.498 duš, dne 31. januarja 1920, ko se je vršilo ljudsko štetje, pa samo 1.842.055 duš.

Razdelitev prebivalstva po poklicih je v avstrijski republiki povsem nenaravna. V bivši monarhiji se je pečalo okroglo 60 % prebivalstva s poljedelstvom, sedanja republika pa ima samo 40 % poljedelcev, s trgovino in prometom pa se peča 17 % prebivalstva, to je vsaka šesta oseba. V Nemčiji, kjer je industrija in ž njo trgovina mnogo bolj razvita kakor v Avstriji, pripada k trgovini samo 12 % prebivalstva, v bivši cesarski Avstriji pa samo 9 %. Da se je zateklo staro avstrijsko

uradništvo po razsulu monarhije v avstrijsko republiko, se vidi iz tega, da spada v uradništvo, vštveši javne polkice (kakor zdravnikove, odvetnikove itd.), 8% vsega prebivalstva. Torej vsaj vsaka trinajsta oseba je v Avstriji uradna oseba. Ni čuda, da so finance pred polomom.

V bivši monarhiji se je pečala približno ena četrtina prebivalstva z industrijo in obrtjo, v sedanji republici pa 35%. Ta odstotek ne bi bil previsok, ako bi imela Avstrija tudi dovolj sirovin, da bi iz lastnega zalagala industrijo. Avstrija pa nima niti bombaža, niti volne, niti dovolj premoga, ampak mora vse to uvažati, ako hoče zaposliti industrijo. Njeni bogati rudniki z železno rudo na severnem Štajerskem ji nič ne pomagajo, ampak ostali so vsled pomanjkanja premoga neizrabljeni.

Na Dunaju, okoli Dunaja, na Nižjem Avstrijskem in na severnem delu Štajerske je kopičila stara Avstrija industrijo, ki je zalagala monarhijo z vsakojakimi produkti ter še izvažala. Zaradi tega šteje sedaj avstrijska republika 6283 tvornic. Po posameznih industrijskih panogah razdeljeno, ima 525 tekstilnih, 391 kemičnih, 765 keramičnih, 622 strojnih, 673 lesnih tvornic, 950 tvornic za predelavo kovin, 170 tvornic za izdelavo in predelavo usnja, 439 papirnic itd. Tudi ako bi dobila ta industrija potrebne sirovine, kam naj izvažajo svoje izdelke? Sedaj, ko so skoro vse evropske države lačne industrijskih produktov, bi bil za silo še dovolj velik trg. Tako stanje pa ne bo trajalo več dolgo. Že sedaj so si nekatere države nekoliko opomogle in so začele misliti na zaščito lastne industrije potom visoke uvozne carine. Tudi pri nas v Jugoslaviji se bodo v najkrajšem času carine zvišale in tako se bo onemogočilo avstrijskemu industriji izvažati k nam svojo robo v taki meri kakor danes.

Važno vlogo v avstrijskem gospodarstvu igrajo tudi banke. V republici je sedaj 13 velikih bank z akcijskim kapitalom 1414.000.000 kron. Pred tremi leti je znašal delniški kapital samo 1165.000.000 kron. Banke so tekom tega časa skoro potrojile svoje osebje. Še nikdar niso imele tako zlatih časov na Dunaju kakor sedaj. Tujci prihajajo iz vseh delov sveta, prinašajo s seboj tuj denar in ga zamenjavajo. Po-

sli z devizami in valutami, ki so bili pred vojno le neznatni, so po polomu zadobili velike dimenzije. Od tega žive in se bogate banke. Poleg starih velikih bank so zrastle kakor gobe po dežju številne male zasebne banke, ki se pečajo samo z devizami in valutami. Ta posel je v gospodarskem oziru neploden in bo ponehal, čim bo Dunaj razprodal svoje zaklade, nanešene iz vse bivše monarhije. Potem se mora tudi slava sedanjih dunajskih bank zrušiti.

Socialna politika.

MEDNARODNI URAD DELA.

Albert Thomas, ravnatelj Mednarodnega urada dela, piše v *Quarterly Review* (I. 1921):

Pri urejevanju Permanentne organizacije dela, ki naj bi sestavno spadala k Zvezi narodov, so avtorji versailleške mirovne pogodbe mislili na organizacijo mednarodnega gibanja delavskih slojev, po vzgledu kongresov in konferenc strokovnih organizacij. Gre za mednarodno regulacijo in koordinacijo delavskega zakonodajstva. Prva mednarodna konferenca za delavsko zakonodajo je bila v Berlinu 1890., z udeležbo Nemčije, A.-O., Belgije, Danske, Španije, Francije, Anglije, Italije, Luksemburga, Nizozemske, Portugala, Švice in Švedske-Norveške. Dogovorila se je odprava nočnega dela žensk in dece ter ureditev rudarstva, nedeljskega počitka in tvorniškega nadzorstva. V Baslu se je tudi ustanovila pseudo-oficijelna Mednarodna asocijacija delavske zakonodaje s svojim bulletinom. Delo te zveze je pa bilo nedostatno.

Nova organizacija temelji na versailleški mirovni pogodbi, ki prinaša v delu XIII. preambulo in v členu 427. striktno deklaracijo načel in metod za mednarodno ureditev dela. V pogodbi se smatrajo za posebno važne sledeče točke:

1. Delo se ne sme smatrati samo kot blago ali predmet trgovine.
2. Delodajalci in delojemalci imajo pravico združevanja za vse svrhe, ki ne nasprotujejo zakonu.
3. Delavci morajo dobiti mezdo, ki jim omogoča življenje, primerno običnemu mnenju sočasne dobe in njihove domovine.

4. Kjer še ni dosežen, se mora doseči 8urni delavnik in 48urni teden.
5. Isto velja za 24 ur odmora na teden, po možnosti na nedeljo.
6. Deca proč od dela, mladoletnikom se delo omeji, da se zagotovi njihov telesni razvoj in nadaljevanje izobrazbe.
7. Za delo enake vrednosti enaka mezza brez ozira na spol delavske moči.
8. Predpisi o delu morajo vsem v isti državi se nahajajočim delavcem zagotoviti iste gospodarske pravice.
9. Vsaka država mora uesti nadzorstveno službo, ki se je udeležujejo tudi ženske, v svrhu, da se zakoni in uredbe o delavskem varstvu res izvršujejo.

Organizacija obstoji iz generalne konference (občnega zbora) zastopnikov včlanjenih držav, in iz Mednarodnega urada dela pod vodstvom upravnega sveta. Združene države in Rusija se ne udeležujeta. Občni zbor je najmanj enkrat na leto. Vsaka država pošlje 4 člane, dva za vlado, enega za delavce, enega za delodajalce. Vsak zastopnik sme vzeti po dva strokovna svetovalca s seboj. Ta občni zbor bo «mednarodni socialni parlament».

Če parlamenti včlanjenih držav ne sprejmejo sklepov mednarodnega socialnega parlamenta, so v nevarnosti, da jih zadenejo mednarodne kazni po čl. 409—420 mirovne pogodbe (preiskava, poročilo, gospodarske kazni, kakor utesnitev prometa itd., ki se izrečejo od slučaja do slučaja).

Mednarodni urad dela, tajništvo in uprava so pod kontrolo upravnega sveta 24 oseb (12 vladnih zastopnikov, 6 članov iz zastopstva delodajalcev, 6 iz zastopstva delavcev).

Urad sam zbira in razpošilja informacije o vseh vprašanjih, ki se tičejo mednarodne uporabe industrijalnih pogojev življenja in dela.

Doslej sta se vršila dva občna zborna, prvi ustanovni v Washingtonu oktobra in novembra 1919., drugi v Genovi junija in julija 1920. Prvega se je udeležil tudi predsednik Wilson, čeprav ni bilo delegatov USA., ki še niso ratificirale mirovne pogodbe. Oba občna zbora sta se pečala zlasti s problemom brezposelnosti, z delom žensk in dece, z nočnim delom, osem-

urnikom, z najnižjo starostno mejo delavca, o uporabi bernske konvencije iz leta 1906. o delu v fosforovi industriji itd.

Občni zbor v Genovi se je pečal zlasti s pomorstvom in ribištvo, ureditvijo delavskega časa, zavarovanjem itd. Ni končal svojega dela, ker je prenesel svoj interes na mednarodno brodersko konferenco, ki se je skoraj istočasno sestala v Bruslju in se pečala z istimi nalogami.

Prihodnji občni zbor bo spomladi 1921. v Ženevi. Urad pripravlja material, ki bo zelo obsežen: Regulacija pogojev dela, nezaposlenost, zopet delo žensk in dece, tehnična vzgoja, zavarovanje proti nezgodam, zavarovanje proti motorosti s posebnim ozirom na poljsko delo; tedenski odmor, deca v pomorstvu itd. — Urad izdaja v angleškem in francoskem jeziku svoje poročilo o sledečih oddelkih: *a)* delavnost strokovnih in delodajalskih organizacij; *b)* gospodarsko razmerje; *c)* nezaposlenost; *d)* pogoji dela; *e)* socialno zavarovanje; *f)* varstvo; *g)* industrijska higiena; *h)* kako žive delavci; *i)* kooperacija; *j)* varstvo žensk in dece; *k)* vzgoja; *l)* poljedelstvo; *m)* pomorščaki. Publikacije bodo izboljšane in razširjene nadaljevanje dela starega Mednarodnega urada dela v Baslu. Posebna pozornost se bo posvečala življenju delavstva v boljševiški Rusiji, za katero deluje posebna sekcija urada. Sovjetska vlada ni dovolila, da bi posebna komisija tega urada prišla preiskovat ruske delavske prilike. Pač pa je posebna komisija proučila Ogrsko.

Za izenačenje mednarodnih odnošajev in skupno reševanje problemov takozvanega razrednega boja je Mednarodni urad dela gotovo institucija redke važnosti. Reči smemo, da je ta oddelek najboljši v mirovni pogodbi. A Thomas beleži končno vse države, ki so že sledile sklepom washingtonskega občnega zbora in predlagale v svojih parlamentih razne zakone v smislu washingtonskih sklepov. Med naštetimi 19 državami najdemo n. pr. Češko, Nemčijo, Avstrijo, Grško, Italijo itd. z raznimi zakonskimi načrti. Jugoslavije v Thomasovem seznamu še ni. Med tem jih je naše ministrstvo za socialno skrb dohitelo in izdelalo dva zakonska načrta, o katerih govorimo v članku.

STATISTIKA STAVK.

V Londonu je izšla statistika stavk v prvih šestih mesecih leta 1920. Po njej je bilo

	stavkujočih	z dnevi stavke
v Nemčiji . . .	1,866.350	18,201.660
v Italiji . . .	1,781.230	21,650.200
v Franciji . . .	1,196.670	19,358.100
v Švici . . .	180.070	4,779.170
v Španiji . . .	224.700	11,630.100
v Angliji . . .	117.040	6,925.900
v Zedin. država- vah Sev. A.	958.700	11,797.400
v Avstraliji . . .	203.400	7,602.000
v Belgiji . . .	176.940	2,090.440
v Avstriji . . .	97.540	902.900
	6,792.640	114,932.870

Večina stavk je bila gospodarskega, nekatere tudi političnega značaja. Odvzele so človeštvu skoraj 115 milijonov dni dela! Pregled kaže, da so Nemčija, Francija in Italija bile v skoraj enakem položaju. — Statistika za drugo polovico leta 1920. bo pokazala še večje izenačenje zapada s srednjo Evropo, ker se pomakne Anglija od 7½ tudi na okrog 20 milijonov izgubljenih delovnih dni. — Za Jugoslavijo sličnih statističnih podatkov še ni, niti pri vladi, niti pri strokovnih organizacijah.

STANOVANJSKA POLITIKA NA ČEŠKEM.

Češkoslovaška vlada je že z zakonom z dne 23. maja 1919. skušala odpraviti stanovanjsko bedo. Ustvarila je fond 5 milijonov č. kron za podporo zasebnega graditeljstva. Ta zakon ni pomagal. Češkoslovaška vlada je sedaj izdelala nov zakon, v katerem je statuirala gradbeno dolžnost. Podporni fond se s tem zakonom dvigne na 30 milijonov č. kron, kar zadostuje okroglo za deset večjih najemniških hiš v Pragi. Upravna oblast sme nadalje zasebnim podjetnikom, ki imajo več ko 250 nastavljenecv v isti občini, in bankam z delniško glavnico nad 10 milijonov kron, naložiti, da morajo zgraditi določeno število stanovanjskih prostorov. Najemnikom, ki so v letih 1919. in 1920. imeli nad 100.000 č. kron letnega dohodka, se sme naložiti, da morajo zgraditi toliko stanovanjskih prostorov, kolikor jih upo-

rabljajo zase. Da se zagotovi stavbeni material in da se prepreči spekulacija z njim ter navijanje cen, določa novi češki zakon dolžnost, da se mora stavbeni material prodati potrebniku, tako les, opeka, cement, železo, in sicer po avtoritativno določeni najvišji ceni. Načrt pozna celo uporabo vprege in priprege ter vpoklic delavcev po vojaškem dajatvenem zakonu.

V razmerju z nami pomeni ta zakonski načrt velikanski napredek. Kaže nam zlasti vse hibe drugega poskusa, kjer pa naredba ni natančno določila, nasproti komu se izvaja, in ki ne pozna načina, kako se zasužura potrebni material, ne da bi se mu dvigala cena. — Pri neobhodno potrebni reviziji stanovanjskega, odnosno gradbenega vprašanja bo češki načrt moral služiti za vzgled.

Kultura.

† PETER KRAPOTKIN.

Pred nekaterimi dnevi je umrl v Moskvi Peter Krapotkin, «anarhist». Rojen 1842. v Moskvi, knez, kavalerijski častnik, čaričin komornik; 1873. v zaporu zaradi anarhistične propagande; 1876. zbeži. Živi potem v Angliji in Franciji. Pisatelj mnogih geografskih in državoslovnih spisov. Spomladi 1919. se vrne v Rusijo, ki pomeni zanj globoko razočaranje. Skoraj 80 let star umre baje gladu in pod boljševiskim policijskim nadzorstvom.

Od Proudhona dalje označamo z besedo «anarhizem» družabni red s čim največjo svobodo individija, brez državne prisilne organizacije. Ta nauk je najsrajnejša posledica individualističnega naziranja, češ, v popolni svobodi se najpopolneje razvije, družba nima pravice vmešavati se v avtonomijo individija.

V srednjem veku je eden najvažnejših in etično najvišjih «anarhistov» Čeh Petr Chelčický iz Chelčic («O boji duhovnih» in «O trojím lidu»). — Versko-anarhistične tendence srednjega veka se kažejo v misli na «vrnitev tisočletnega kraljestva», t. j. onem hilijazmu, ki je takrat imel verski, danes pa ima filozofski izraz in se imenuje danes namesto «duhovna borba» — «osvoboditev in diktatura proletarijata».

V novejši dobi je »prirodno pravo« zavzelo mišljenje izobražencev. Tudi pri njem vodijo posledice v anarhizem, čigar prvo teorijo izpove William Godwin. Za njim prihaja idealistični anarhizem P. J. Proudhona, ki v spisu «Qu'est ce que la propriété» (— »La propriété c'est le vol!«) prvič rabi besedo »anarhija« za idealno človeštvo, ki ne rabi vlade.

Nemci so pomnožili anarhistično slovstvo s Stirnerjem, «Der Einzige und sein Eigentum».

Moderno anarhistično stranko je ustvaril Rus Mihajl Bakunin, pod vplivom Proudhonovih in Stirnerjevih idej, sočasno, ko se začne gibati proletarijat v šestdesetih letih, v Franciji, Nemčiji. (L. 1864. ustanovitev prve internacionale!) Bakunin pravi (v spisu »Bog in država«): Država, t. j. nadvlada, nad podvrženimi. Država je torej grob svobode. Despotizem ne tiči v obliki države, marveč v njenem bistvu. Namesto nje moramo postaviti svobodno družbo, brez razrednih razlik, brez nadvlade. Bakunin odklanja zlasti Marxova sredstva osvoboditve proletarijata (diktaturo), volilno pravico. Bližnja naloga anarhistov, da dosežejo anarhijo v današnjem smislu, da se razvijejo vse strasti in da se uniči »javni red« v današnjem smislu. Vendar umor ni moralčen niti potreben.

Bakuninov odposlanec Nečajev je prinesel v Rusijo misel »propagande čina«.

L. 1872. se je internacionala prvič razcepila. Marx je zmagal nad Bakuninom v organizaciji in ideji. V Rusiji se je pa nadaljevala *propaganda obeh struj*.

Koncem sedemdesetih let sta v Švici, Jura, stopila na čelo anarhistov Reclus in Krapotkin. Slednji je razvil svoj lastni filozofski anarhistični sistem, po katerem pripada vsakemu človeku toliko, kolikor potrebuje za svoje uživanje, ne da bi moral za to dati ekvivalent. Vsakdo pa ima v družbi enakopravnih moralčno obvezo, da prispeva k skupnim potrebam po svojih najboljših močeh. To je nova, nesebična višja morala, ki jo bodo

priznavali ljudje bodočnosti, ker bodo bolje vzgojeni in bolj navezani drug na drugega, nego dosedanji sirovi, nizko izobraženi sebični ljudje.

Se v poznejših letih se je anarhizem širil tudi v Italiji, Angliji, Ameriki, v Nemčiji. V Franciji je njegov najmlajši naslednik revolucionarni sindikalizem. Proudhon, Stirner, Bakunin in Krapotkin so štirje glavni nosilci anarhistične teorije. Dva Rusa.

Anarhist Krapotkin ni bil črnobrad divjegl avtentator, marveč mož znanosti, velike vere in globokega prepričanja. Vkljub temu, da njegove teorije niso priznane, ker niso mogoče, so njegovi »Spomini revolucionarja« prav klasična in živa slika sodobne Rusije, njegova »Medsebojna pomoč« pa socialopolitično delo človeka, ki ljubi človeštvo, širokogrudnega ruskega osrečevalca, ki noče nikomur hudega in vsem dobro. Krapotkin je tip človeka, ki bi se daroval, da osreči druge. Njegovi spisi nam v našem jeziku še niso dostopni. To je tem bolj obžalovati, ker bo zgodovina sedanje ruske revolucije dokazala, da so med njenimi duševnimi voditelji zastopani razni racionalistično-anarhistični misleci še jače, nego materialistično-marksistični, in da so zlasti Ljeningovi spisi pod močnim vplivom i Bakunina i Krapotkina, kakor je tudi v ruski praksi do današnjih del Črezvičajke duh Nečajeva in njegovega »čina«. Krapotkin zadnja leta ni več pisal, samo gledal in — trpel. Videl je, da je zapad še zelo oddaljen od njegovega idealističnega programa, od vzgoje, od medsebojne pomoči in visoke etike, ki je Krapotkinu temelj človeškega življenja. In ko se je vrnil v Rusijo, je našel tam rdečega carja namesto belega, ni smel več iz Rusije in pred smrtjo je moral videti, da je sedanja Rusija skoraj ravno tako oddaljena od zapada, kakor zapad od idealističnega anarhizma. Krapotkin je umrl in nam, ki nismo anarhisti, zapustil staro blagovestje: »Ljubite se med seboj!«, ki se pa ne da doseči z diktaturo, marveč v edini politični obliki blagovestja, v demokraciji.